

Andrzej W. Kaczorowski

Edukacja i wyszkolenie funkcjonariuszy Wydziału II/V Departamentu IV MSW

Wprowadzenie

Samodzielny Departament IV MSW przeznaczony do walki z Kościołem został utworzony na podstawie zarządzenia organizacyjnego ministra spraw wewnętrznych nr 062 z 15 czerwca 1962 r.¹ Od początku w jego strukturze istniał Wydział II zajmujący się rozpracowaniem świeckich stowarzyszeń katolickich w PRL. Po reorganizacji Departamentu IV w wyniku zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 0067/84 z 30 listopada 1984 r. dotychczasowy Wydział II otrzymał zmienioną numerację i jako Wydział V działał aż do likwidacji Departamentu IV 24 sierpnia 1989 r. na podstawie zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 075/89².

Struktura etatowa Departamentu IV z 1973 r. przewidywała dla Wydziału II osiemnaście stanowisk³: naczelnik, zastępca, st. inspektor (3), inspektor (10), mł. inspektor (1), sekretarka-maszynistka (1), maszynistka (1). W późniejszym okresie struktura ta uległa zmianom i objęła dziewiętnaście etatów⁴: naczelnik, zastępca, st. specjalista (1), st. inspektor (5), inspektor (8), milicjant-kierowca (1), sekretarka-maszynistka (1), maszynistka (1).

Dotychczas udało się ustalić, że w latach 1962–1989 w Wydziale II/V Departamentu IV MSW pracowało ogółem ponad trzydziestu funkcjonariuszy SB⁵. Wydzia-

¹ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944–1990. W świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000, s. 393–395.

² *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, wstęp, wybór dokumentów i red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 24–27.

³ *Ibidem*, s. 579–580. Strukturę tę ustalało zarządzenie organizacyjne ministra spraw wewnętrznych nr 092/org. z 19 XI 1973 r. (z późniejszymi zmianami) wprowadzające etat nr 016/5 Departamentu IV MSW.

⁴ *Ibidem*, s. 580–581. Strukturę tę ustalało zarządzenie organizacyjne ministra spraw wewnętrznych nr 022/org. z 24 III 1981 (z późniejszymi zmianami) wprowadzające etat nr 016/6 Departamentu IV MSW.

⁵ Por. *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979*, wstęp P. Tomasik, wybór i oprac. M. Bielaszko *et al.*, Warszawa 2007. Zamieszczono tam krótkie biogramy ponad dwudziestu pracowników tego wydziału, w Katalogu funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa Biura Lustracyjnego IPN znajduje się zaś tylko dziewięć osób związanych z tą jednostką, w tym trzech naczelników (katalog.bip.ipn.gov.pl [1 V 2017]).

łem kierowało kolejno czterech naczelników: mjr/płk Tomasz Wawrzyniewicz (czerwiec 1962 – sierpień 1967), płk Władysław Kossakowski (wrzesień 1967 – maj 1973), płk Edward Jankiewicz (czerwiec 1973 – wrzesień 1980) i płk Wiesław Ciupiński (październik 1980 – sierpień 1989). Badaniami na użytek niniejszego artykułu objęto akta osobowe dziewiętnastu osób, w tym wszystkich naczelników⁶.

Kadra Wydziału II/V Departamentu IV MSW składała się w latach 1962–1989 z funkcjonariuszy o zróżnicowanym stażu bezpieczniackim. Wciąż licznie (sześć osób) reprezentowani byli w rozpatrywanej zbiorowości przedstawiciele najstarszego pokolenia „Kolumbów безпеki” (tj. roczniki dwudzieste XX w.), którzy działalność w resorcie bezpieczeństwa publicznego rozpoczynali jeszcze w okresie „utrwalania władzy ludowej” (1945–1949). Zgłaszali się do безпеki w młodym wieku (19–25 lat), a służba w resorcie zazwyczaj była dla nich pierwszym i jedynym zajęciem zawodowym, z którym łączyła się ich cała późniejsza kariera. Zdobyli też największe doświadczenie w ciągu 30–40 lat pracy „w organach”, jak np. trzej pierwsi naczelnicy.

W następnych latach dołączali do nich „młodszy bracia” (tj. roczniki trzydzieste XX w.), którzy stanowili największą grupę pokoleniową w omawianej strukturze – dziewięć osób. Tylko nieliczni wstąpili w szeregi resortu „w okresie błędów i wypaczeń” (tj. przed 1956), ochotniczo i za młodu, jak np. ostatni naczelnik, większość rekrutowała się natomiast z naboru do MSW już w latach gomułkowskich i miała za sobą różne próby zawodowe. Wszyscy przepracowali w aparacie represji co najmniej 20–30 lat. Kolejna generacja, już powojenna (tj. roczniki czterdzieste XX w. – trzy osoby, oraz roczniki pięćdziesiąte XX w. – jedna osoba), nie dorównywała liczebnością swoim poprzednikom. Wszyscy mieli rodzinne powiązania resortowe⁷, a ich inicjacja zawodowa przypadała na gierkowską „dekadę przyspieszonego rozwoju”. Najmłodszy zaliczyli kilkanaście lat pracy, zdobywając jeszcze uprawnienia emerytalne. Wymianę bezpieczniackich pokoleń przerwał upadek PRL.

Większość funkcjonariuszy SB z Wydziału II/V Departamentu IV MSW stanowili ludzie wywodzący się ze środowisk robotniczych i lumpenproletariackich, pięć osób pochodziło z małorolnych rodzin chłopskich, a tylko sporadycznie werbunek do MSW obejmował inteligencję pracującą (pochodzenie inteligenckie deklarowały także „resortowe dzieci”)⁸. Pod względem miejsca urodzenia dominowały ośrodki wielko-

⁶ Więcej zob. A.W. Kaczorowski, *Wydział II/V Departamentu IV MSW. Portret zbiorowy funkcjonariuszy SB kontrolujących redakcje prasy Stowarzyszenia PAX* [w:] *Nadzorcy. Ludzie i struktury władzy odpowiedzialni za działania wobec środowisk twórczych, naukowych i dziennikarskich*, oprac. S. Ligarski, G. Majchrzak, Warszawa 2017, s. 258–290.

⁷ Janusza Huka do pracy w SB protegował ojciec mjr Ryszard Huk z Komendy Wojewódzkiej MO w Białej Podlaskiej, Kazimierza Nawrockiego – ojciec Czesław Nawrocki, st. sierżant z Centralnego Garażu MSW, Ryszarda Jagiełłę – wuj (brat matki) mjr Witold Holan, wieloletni pracownik Biura „T” MSW, a Henryka Szczerbińskiego – szwagier (mąż siostry) kpt. Zbigniew Turyński z Wydziału III Departamentu IV MSW.

⁸ Tj. dzieci pracowników resortu bezpieczeństwa publicznego/spraw wewnętrznych.

miejskie, przede wszystkim Warszawa (cztery osoby) z obrzeżami (dwie osoby) oraz Łódź (trzy osoby), pięć osób urodziło się na wsi. Tylko jedna osoba miała pochodzenie kresowe (Grodno).

Prawie wszyscy funkcjonariusze z omawianej grupy, zanim zostali pracownikami aparatu bezpieczeństwa, należeli do PPR/PZPR, niektórzy byli wcześniej pracownikami aparatu partyjnego. Od partii otrzymali pozytywne opinie „z cywila”, a w bezpiecze z powodzeniem kontynuowali zaangażowanie partyjne. Partia kierowała ich wychowaniem politycznym. Prawie wszyscy byli aktywistami partyjnymi, wysoko ocenianymi za tę działalność przez towarzyszy z kierownictwa resortu.

Przepustką do resortu były nie tylko właściwe korzenie rodzinne oraz odpowiednie pochodzenie społeczne i przynależność partyjna. Równie ważny był „skryształizowany światopogląd naukowy” funkcjonariusza i jego rodziny, „pozbawiony obciążeń idealistycznych takich jak religia”. Według odpowiedzi na pytanie o wyznaczenie zawartych w tajnych ankietach personalnych wśród adeptów tej służby dominowali „bezwyznaniowcy”, niewierzący i niepraktykujący. Utrwalaniu i urabianiu właściwego światopoglądu materialistycznego kadr bezpieczeństwa oraz resortowych rodzin służył system partyjnych kursów marksizmu-leninizmu i szkoleń, za których pomocą resort walczył z wpływami Kościoła katolickiego we własnych szeregach. Ich czystość ideowa była szczególnie ważna w rozpracowywanym Kościele Departamencie IV.

Departament IV, a w nim jego Wydział II/V, był dla opisywanych funkcjonariuszy określonym fragmentem działalności zawodowej w ramach MSW. Tylko dla niektórych było to jedyne miejsce pracy resortowej, dla pozostałych stanowiło natomiast krótszy lub dłuższy etap na drodze kariery zawodowej bądź jej zwieńczenie. Większość odeszła z resortu dopiero w 1990 r.⁹ Po likwidacji Departamentu IV i ostatniej reorganizacji MSW znaleźli schronienie w nowo utworzonych departamentach – Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa oraz Studiów i Analiz. W ostatnich dniach służby zwalniani z resortu otrzymywali błyskawiczne przeszerogowania na maksymalne stawki płacowe oraz awanse na wyższe stopnie oficerskie. Nie jestem specjalistą od służb, uważam jednak takie awansowanie zasłużonych dla PRL towarzyszy już w III RP za skandaliczne¹⁰ – aż dwanaście osób miało stopień pułkownika¹¹.

⁹ Ogółem dziesięć osób. Trzech funkcjonariuszy zmarło w trakcie pełnienia obowiązków służbowych lub oczekiwania na otrzymanie uprawnień emerytalnych.

¹⁰ Na przykład ppłk Mirosław Jasiński złożył raport o zwolnienie 26 II 1990 r., awans na pułkownika otrzymał 1 marca, a odszedł z resortu 15 III 1990 r. Ppłk Włodzimierz Białogłowski raport napisał 27 II 1990 r., zwolniony został 15 marca. Już jako podpułkownik rezerwy 20 marca złożył raport o awansowanie na stopień pułkownika MO. Po „udzieleniu odmowy awansowania w stopniu” przez Departament Kadr MSW 26 marca wniósł do ministra Czesława Kiszczaka odwołanie od tej decyzji. Na mocy jego rozkazu z 11 IV 1990 r. został mianowany pułkownikiem MO z dniem 1 III 1990 r.

¹¹ Najmłodszy stażem dosłużył się stopnia kapitana (trzy osoby), pozostali – podpułkownika (czterech).

Poziom edukacji i wyszkolenia kadry Wydziału II/V Departamentu IV MSW był zróżnicowany. Starsi towarzysze z bezpieczeństwa z reguły legitymowali się dużo gorszym wykształceniem niż ich młodszy koledzy, którzy później trafili do resortu. Mimo zachęt i ułatwień w mniejszym też stopniu i z gorszym skutkiem korzystali z możliwości uzupełnienia braków w edukacji. Tylko dwaj naczelnicy zdobyli podczas pracy na Rakowieckiej dyplomy ukończenia studiów wyższych. Zupełnie inaczej wyglądała sytuacja funkcjonariuszy młodszych służbą. Nie mieli oni kłopotów z maturą, częściej przychodzili do pracy po ukończeniu cywilnych uczelni, chętniej podejmowali studia resortowe, a niektórzy nawet polubili pracę naukową i zostali wykładowcami w Wyższej Szkole Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie, kształcąc nowe zastępy pracowników SB.

„Kolumbowie bezpieki”

Najstarszy z tego grona Tomasz Wawrzyniewicz¹² ambitnie zdobywał kolejne szczeble edukacji. Pierwszym stopniem były zwykle kursy szkoleniowe przygotowujące do służby w resorcie. Wawrzyniewicz, który zaliczył w 1947 r. trzymiesięczne przeszkolenie polityczno-organizacyjne w Centralnej Szkole MBP w Legionowie i jeszcze w 1959 r. dokumentował się wykształceniem średnim niepełnym i studiami (2,5 roku) ekonomii politycznej „w Centralnej Szkole przy KC PZPR”, w 1961 r. ukończył Państwowe Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących w Warszawie, w 1965 r. przedstawił dyplom ukończenia wyższych studiów zawodowych (Zawodowe Studium Administracyjne na Uniwersytecie Warszawskim), a w 1967 r. – dyplom ukończenia studiów wyższych (Studium Administracji UW). Dwuletni kurs magisterski zwięździł dobrze ocenioną pracą „Sytuacja prawna związków wyznaniowych działających w PRL na podstawie prawa o stowarzyszeniach”¹³. Dyplom wyższej uczelni przydał mu się zapewne w „instytucjach przykrycia”, w których później był zatrudniony.

Do słabiej wykształconych funkcjonariuszy z pierwszego pokolenia bezpieczeństwa należał Stanisław Mozal¹⁴. Był on jednak towarzyszem wypróbowanym w boju, „zaufanym gwardzistą”¹⁵ i partyzantem AL, a to przez długi czas stanowiło najlep-

---

¹² Tomasz Wawrzyniewicz (1921–2003), w MBP/MSW służył w latach 1945–1979, naczelnik Wydziału II Departamentu IV (1962–1967), z resortu odszedł w stopniu pułkownika.

¹³ AIPN, 0604/315, Akta osobowe Tomasza Wawrzyniewicza, Dyplom ukończenia studiów wyższych, 22 VI 1967 r., k. 43.

¹⁴ Stanisław Mozal (1924–1985), w MBP/MSW służył w latach 1945–1985 (z krótką przerwą w 1981 r.), w Wydziale II Departamentu IV (1963–1964, inspektor), w Wydziale I Departamentu IV (1964–1972, zastępca naczelnika), w Wydziale V Departamentu IV (1972–1976, naczelnik), w Wydziale IX Departamentu IV (1981–1985, naczelnik), dosłużył się stopnia pułkownika.

¹⁵ AIPN, 0604/768, Akta osobowe Stanisława Mozala, Życiorys, 3 IV 1945 r., k. 10.

sze kwalifikacje do obejmowania odpowiednich stanowisk w resorcie. Wykształcenie podstawowe i zawodowe oraz kurs aktywu kierowniczego w 1951 r. wystarczyły, by otrzymał pracę „w terenie”, tj. w wywiadzie zagranicznym. W latach 1953–1956 był delegowany służbowo na placówkę do Belgii, oficjalnie jako pracownik konsularny ambasady PRL w Brukseli, faktycznie zaś jako funkcjonariusz wywiadu (Departament VII MBP/Departament I KdsBP). Jako „antytalent językowy” – mimo kilkuletniego pobytu na placówce „na kierunku zachodnim” i sprzyjających warunków „języka się nie nauczył” – nie został dopuszczony do dalszej służby w Departamencie I MSW¹⁶. Wkrótce po powrocie do kraju w 1957 r. zdał maturę jako ekstern w Technikum Budowlanym i uzyskał prawo używania tytułu technik planowania. W 1966 r. zaliczył trzymiesięczny kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW, a w 1974 r. ukończył trzyletni cykl doskonalenia zawodowego. To wystarczyło, by na zakończenie kariery w latach 1976–1980 zostać pierwszym sekretarzem ambasady PRL w ZSRR, gdzie jednocześnie z ramienia Departamentu II MSW wszedł w skład Grupy Operacyjnej „Wisła” w Moskwie.

Większych osiągnięć w nauce nie miał też Ryszard Jagodziński¹⁷. Podczas okupacji zaliczył kursy zawodowe (szkoła metalowo-techniczna i buchalteryjno-handlowa)¹⁸ i na tym poprzestał. W 1945 r. odbył czterotygodniowe przeszkolenie w WUBP w Warszawie, w 1949 r. był krótko słuchaczem rocznej szkoły oficerskiej w CW MBP w Legionowie, którą samowolnie opuścił. W 1959 r. legitymował się „wykształceniem zawodowym” (Technikum Mechaniczne i Szkoła Handlowa) i politycznym (rok Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu), a pisane przez niego notatki służbowe roily się od horrendalnych błędów¹⁹. W 1960 r. komisja przy Departamencie III MSW, powołana do oceny stanu przeszkolenia zawodowego funkcjonariuszy, zwolniła go z obowiązku ukończenia szkoły operacyjnej, „ponieważ pracuje 15 lat w aparacie i posiada kwalifikacje niezbędne na zajmowanym stanowisku”²⁰. W 1967 r. otrzymał dyplom ukończenia kursu doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW, a później zaliczył jeszcze „cykl doskonalenia zawodowego”. W 1982 r. twierdził, że ma wykształcenie średnie.

Jego rówieśnik Edward Jankiewicz²¹ zdecydowanie wyróżniał się poziomem edukacji. Zgłosił się do pracy w aparacie bezpieczeństwa w 1949 r., mając zaliczony

¹⁶ *Ibidem*, s. 90.

¹⁷ Ryszard Jagodziński (ur. 1925), w MBP służył w latach 1945–1956, w MSW w latach 1958–1975 i 1982–1986, w Wydziale II Departamentu IV (1962–1975, st. oficer operacyjny, inspektor, st. inspektor, zastępca naczelnika), w Wydziale II/V Departamentu IV (1982–1986, zastępca naczelnika), z resortu odszedł w stopniu pułkownika.

¹⁸ Dość powszechnie zawyżano szczeble wykształcenia zdobytego w okresie II wojny światowej.

¹⁹ Na przykład „chodowla zwierząt”, „powiat Łuszczyki” [zamiast Ustrzyki] itd. *Vide* A.W. Kaczorowski, *Eksperyment PAX w Chmielu*, „Płaj” 2009, nr 39, s. 159–164.

²⁰ AIPN, 0604/223, Akta osobowe Ryszarda Jagodzińskiego, Wniosek Komisji przy Departamencie III MSW powołanej do oceny stanu przeszkolenia zawodowego, 28 X 1960 r., k. 42.

²¹ Edward Jankiewicz (1925–1980), w MBP/MSW służył w latach 1949–1980, w Wydziale II Departamentu IV (1967–1972, zastępca naczelnika), w Wydziale IV Departamentu IV (1972–

pierwszy rok studiów na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Łódzkiego (co prawda po kursie przygotowawczym do wyższych uczelni i studium wstępnym, które zastąpiły mu maturę). Nie odbył żadnego przeszkolenia resortowego, ale w ciągu trzech lat awansował na stanowisko naczelnika Wydziału III Departamentu IV MBP. W 1954 r. został skierowany na roczny „kurs specjalny” o charakterze wywiadowczym do Moskwy, który ukończył z wynikiem bardzo dobrym²². „Zakres materiału szkoleniowego na kursie opanował dobrze”²³ i w 1955 r. znalazł się w dyspozycji Departamentu I Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego. Oddelegowany do ambasady PRL w Londynie, przebywał tam do 1959 r., kierując samodzielnie rezydenturą wywiadu, potem zaś był zastępcą rezydenta. Jako funkcjonariusz organów bezpieczeństwa w 1957 r. został przeniesiony do służby wojskowej w MSW, którą pełnił do końca 1972 r. Po powrocie do kraju przez prawie trzy lata pracował „w instytucji przykrycia” jako dyrektor Departamentu Łączności MSZ. W tym czasie uzyskał wyższe wykształcenie w Szkole Głównej Służby Zagranicznej (mgr historii stosunków międzynarodowych)²⁴. Od 1962 r. zajmował kierownicze stanowiska w Departamencie I, a od 1967 r. w Departamencie IV MSW, pracując z „poważnymi osobowymi źródłami informacji”²⁵. W 1970 r. zaliczył z wynikiem bardzo dobrym trzymiesięczny kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW, a w 1974 r. ukończył (także z wynikiem bardzo dobrym) trzyletni resortowy cykl doskonalenia zawodowego. W 1970 r. otrzymał ocenę bardzo dobrą z języka rosyjskiego „bez obowiązku zdawania egzaminu kontrolnego na podstawie świadectwa ukończenia szkoły operacyjnej w Moskwie”²⁶, a w 1974 r. zdał przed komisją resortową egzamin ze znajomości języka angielskiego z wynikiem dostatecznym²⁷. Służąc ponad trzydzieści lat w aparacie bezpieczeństwa,

---

1973, naczelnik), ponownie w Wydziale II Departamentu IV (1973–1980, naczelnik), dosłużył się stopnia pułkownika.

²² Chodziło zapewne o szkolenie w Wyższej Szkole KGB, ta nazwa jednak w ogóle się nie pojawia. W ankiecie personalnej z 1959 r. Jankiewicz nawet nie wspomina o pobycie w Moskwie.

²³ AIPN, 0604/471, Akta osobowe Edwarda Jankiewicza, Pismo p.o. dyrektora Departamentu I Komitetu ds. BP płk. Czaplckiego do zastępcy przewodniczącego Komitetu ds. BP płk. Sienkiewicza, 28 II 1955 r., k. 104.

²⁴ Brak potwierdzenia, że „doktorat robił z tematyki segregacji rasowej w RPA” (J. Zabłocki, *Dzienniki*, t. 2: 1966–1975, Warszawa 2011, s. 230).

²⁵ Poza tym przeprowadzał „rozmowy operacyjno-polityczne” z czołowymi figurantami Wydziału II Departamentu IV MSW. Jego rozmówcami byli m.in. Andrzej Micewski, Janusz Stefanowicz i Janusz Zabłocki oraz Jerzy Turowicz i Stefan Kisielewski. Ten ostatni wspominał: „To był mój pułkownik, który mnie wzywał w sprawach paszportowych i różnych. Ubek. Dość przyjemny facet. On mi inne nazwisko powiedział. Po jego śmierci dowiedziałem się, jak on się nazywał. [...] Dość zabawny był facet. Typowy ubek, ale do rzeczy” (S. Kisielewski, *Abecadło Kisiela*, Warszawa 2011, s. 52–54).

²⁶ AIPN, 0604/471, Wykaz funkcjonariuszy SB i MO, którzy zdali egzamin z języków obcych w sesji wiosennej 1970 r., 12 VI 1970 r., k. 125.

²⁷ Za znajomość języka obcego przysługiwał specjalny dodatek (w tym czasie 120 zł, za drugi język – 90 zł).

miał na koncie liczące się sukcesy²⁸, jednak w jego karierze nie brakowało także przykrych wpadek²⁹.

Piotr Nowiczuk³⁰, który jako słuchacz Szkoły Oficerskiej Polityczno-Wychowawczej w Łodzi w latach 1946–1947 brał udział w „grupie ochronno-propagandowej akcji przedwyborczej i akcji wyborczej”³¹, a później trafił do Wojewódzkiej Szkoły PPR w Gdańsku, skąd w 1948 r. złożył podanie o przyjęcie do organów bezpieczeństwa – ukończył jedynie czteromiesięczny kurs szkolenia zawodowego i roczną szkołę oficerską w CW MBP w Legionowie (w latach 1949–1950), maturę uzyskał zaś dopiero w 1962 r. w Liceum dla Pracujących w Warszawie.

Chęci do nauki nie miał także jego rówieśnik Władysław Kossakowski³², próbował jednak w inny sposób uzupełnić swoje wykształcenie. W raporcie z dochodzenia przeprowadzonego w 1950 r. dyrektor Biura ds. Funkcjonariuszy MBP opisał bliższą znajomość Kossakowskiego, który uczęszczał do pierwszej klasy licealnej Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych przy WUBP w Warszawie, z Sabiną Tkaczyk z Wydziału Szkolenia, słuchaczką trzeciego roku Wydziału Dyplomatyczno-Konsularnego ANP. W 1949 r. funkcjonariusz przerwał naukę, a koleżanka próbowała zorganizować mu maturę. Ostatecznie egzamin zdał za niego nieustalony przez bezpiekę „Mundek” – znajomy Sabiny, opłacony przez zainteresowanych³³. Minister Stanisław Radkiewicz zaakceptował wnioskowaną w raporcie karę: dwudziestojednodniowy areszt zwykły z jednoczesnym przeniesieniem na niższe stanowisko w innym WUBP. Wyłudzona

---

²⁸ W trakcie kierowania Wydziałem II Departamentu IV MSW zarejestrował jako tajnych współpracowników SB m.in. Janusza Zabłockiego (TW „Paweł”) i Janusza Stefanowicza (TW „Seneka”), dla których był oficerem prowadzącym.

²⁹ Kierując pracą Wydziału VIII (tzw. emigracyjnego) Departamentu I MSW, m.in. nie dopełnił obowiązku nadzoru wobec swego protegowanego Janusza Kochońskiego, który podjął współpracę z CIA i uciekł do USA. W rezultacie Jankiewicz został odwołany ze stanowiska i przekazany do dyspozycji Departamentu Kadr MSW. Nie godząc się z decyzją komisji powołanej przez wiceministra spraw wewnętrznych gen. Franciszka Szlachcica, bezskutecznie odwoływał się do ministra spraw wewnętrznych gen. Mieczysława Moczara (AIPN, 0604/471, Raport ppłk. Edwarda Jankiewicza do ministra spraw wewnętrznych tow. gen. dyw. Mieczysława Moczara, 24 VI 1967 r., k. 62–64; Pismo kierownika Samodzielnej Sekcji Kadr Departamentu Kadr MSW ppłk. Piotra Kardasza [do dyrektora Departamentu I MSW płk. Henryka Sokolaka] z 5 VII 1967 r., k. 59–60).

³⁰ Piotr Nowiczuk (1926–1981), w MBP służył w latach 1948–1956, w MSW w latach 1957–1970, w Wydziale II Departamentu IV (1962–1970, st. oficer operacyjny, inspektor), awansowany na stopień podpułkownika.

³¹ AIPN, 0194/3173, Akta osobowe Piotra Nowiczuka, Ankieta specjalna, 16 IV 1948 r., k. 12.

³² Władysław Kossakowski (ur. 1926), w MBP/MSW służył w latach 1945–1973 i 1981–1986, w kierownictwie Departamentu IV (1964–1967, st. inspektor), w Wydziale II Departamentu IV (1967–1973, zastępca naczelnika, naczelnik), w Wydziale VIII Departamentu IV (1981–1984, inspektor), z resortu odszedł w stopniu pułkownika.

³³ Na szczęście (dla niego...) Kossakowski wkrótce zerwał z Sabiną, która nawiązała kontakty z Anglikami i pod zarzutem szpiegostwa trafiła do więzienia, gdzie w bliżej niewyjaśnionych okolicznościach straciła życie (AIPN, 0193/4804, Akta osobowe Władysława Kossakowskiego, Raport, 16 IX 1950 r., k. 168–170).

przez Kossakowskiego matura nie została nigdy unieważniona³⁴. Po otrzymaniu rozkazu o przeniesieniu dyscyplinarnym do Zielonej Góry ukarany funkcjonariusz skierował prośbę do ministra o zmianę decyzji i pozostawienie w Warszawie³⁵, co też nastąpiło. Od 1950 r. był zatrudniony w pionie szkoleniowym resortu m.in. jako redaktor pomocy naukowych, w latach 1962–1964 pracował też w CW MSW w Legionowie jako kierownik Katedry Przedmiotów Operacyjnych. W 1966 r. z wynikiem bardzo dobrym ukończył trzymiesięczny kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW. Po udowodnieniu mu zakupu świadectwa maturalnego Kossakowski dalej legitymował się wykształceniem średnim, a nawet podjął studia wyższe. W 1949 r. w rubryce wykształcenie podał „matura – kursy maturalne ZMP w Warszawie”³⁶, w 1959 r. – „wykształcenie średnie” i studia na piątym roku Wydziału Prawa UW³⁷, a w 1981 r. – „niepełne wyższe” (cztery lata prawa)³⁸. Można przypuszczać, że dźwignią kariery akurat tego funkcjonariusza nie był tak wątpliwy awans edukacyjny.

„Młodszy bracia”

Mimo cywilnej matury do mniej zdolnych funkcjonariuszy należał Wiesław Ciupiński³⁹. Podanie „o przyjęcie w poczet kandydatów do jednorocznej oficerskiej szkoły MBP” złożył jeszcze jako uczeń klasy maturalnej Technikum Budowlanego w Łodzi⁴⁰. Zaliczył tylko roczną szkołę oficerską w Krajowym Ośrodku Szkoleniowym MBP w Czerwieńsku w latach 1953–1954. Co prawda pod koniec lat siedemdziesiątych

³⁴ Gdy wstępował do aparatu bezpieczeństwa w 1945 r., podał on m.in. błędną datę swoich urodzin, zataił pochodzenie społeczne, stan majątkowy i inne informacje o rodzinie, w tym pobyt bliskich za granicą. W wyniku kontroli stwierdzono, że jest on „typowym karierowiczem”, pozbawionym motywacji ideologicznej. Inne dochodzenie wykazało, że „nadużył władzy ze względu na korzyści osobiste”, załatwiając sobie meble w zamian za rozwiązanie współpracy z informatorem, którego zobowiązanie do współpracy i życiorys zniszczył. Ponadto stwierdzono, że „prowadził życie rozwiązłe nieliczące z powagą funkcjonariusza UBP”. Mimo wniosku o dyscyplinarne wydalenie z resortu pozostał w aparacie bezpieczeństwa.

³⁵ Powoływał się na m.in. rozmowę z dyr. Julią Brystygier oraz informował, że jego żona, pracownik WUBP w Warszawie, jest w ósmym miesiącu ciąży (*ibidem*, k. 171).

³⁶ AIPN, 0193/4804, Akta osobowe Władysława Kossakowskiego, Ankieta specjalna, 4 IV 1949 r., k. 23 (zapis ten opatrzone dużym znakiem zapytania).

³⁷ *Ibidem*, Ankieta personalna, 28 IX 1959 r., k. 15.

³⁸ *Ibidem*, Ankieta osobowa, 2 III 1981 r., k. 45. Będąc naczelnikiem wydziału, „przerwał studia na 5. roku Wydziału Prawa z uwagi na brak świadectwa dojrzałości” (*ibidem*, Notatka służbowa sekretarza POP przy Departamencie IV płk. Stanisława Wypycha i dyrektora Departamentu IV MSW płk. Stanisława Morawskiego, 15 IX 1969 r., k. 205).

³⁹ Wiesław Ciupiński (ur. 1933), w MBP/MSW służył w latach 1953–1990, w Wydziale IV Departamentu IV (1973–1975, zastępca naczelnika), w Wydziale II/V Departamentu IV (1975–1989, zastępca naczelnika, naczelnik), z resortu odszedł w stopniu pułkownika.

⁴⁰ AIPN, 0604/14590/CD/2, Akta osobowe Wiesława Ciupińskiego, Podanie do UBP w m. Łódź o przyjęcie w poczet kandydatów do jednorocznej oficerskiej szkoły MBP, 17 XI 1952 r., k. 12.

XX w. studiował zaocznie na Wydziale Prawa i Administracji UW, a potem UAM, ale bez powodzenia. Ukończył natomiast kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW (w 1969 r., z wynikiem bardzo dobrym) i studium religioznawcze (w roku 1984/1985, z wyróżnieniem) – jedną z „wyższych form szkolenia partyjnego” KD PZPR w MSW.

Generacja „młodszych braci” miała jednak dużo wyższe kwalifikacje. Nie brakowało osób, które do pracy w resorcie przyszły już po studiach. Ryszard Ostrowski⁴¹, ur. w 1935 r., wcześniej pracownik polityczny aparatu młodzieżowego, wyróżniał się dyplomem magistra historii UW; po maturze w Giżycku w 1952 r. rozpoczął studia na Uniwersytecie Poznańskim, by po dwóch latach przenieść się do Warszawy, „robiąc magisterium z wojskowości u prof. Herbsta w 1956 r.”⁴². „W pracy naukowej posługiwał się metodą badawczą opartą na nauce marksizmu-leninizmu” – rekomendował go do MSW w 1961 r. ppor. mgr Ryszard Tryc, również absolwent historii UW⁴³. Ta specjalizacja okazała się bardzo przydatna służbowo, gdyż młody funkcjonariusz, który chciał „dalej pogłębiać swe wykształcenie historyczne”, został najpierw zatrudniony w zespole naukowo-badawczym Biura „C” MSW, opracowującym zarys historii aparatu bezpieczeństwa. W 1961 r. odbył dwutygodniowy kurs dla nowo przyjętych, w 1967 r. ukończył zaocznie Szkołę Oficerską SB nr 2 CW MSW w Legionowie, a w 1974 r. – trzyletni cykl doskonalenia zawodowego. Karierę kończył w Gabinetie Ministra Spraw Wewnętrznych.

Robert Szczepański⁴⁴, maturzysta z Włodawy, był kolejnym absolwentem historii UW, który wybrał pracę w SB, do czego namówili go w 1961 r. starsi koledzy ze studiów – Ryszard Tryc i Ryszard Ostrowski. Z pewnością należał do najlepiej wykształconych funkcjonariuszy Wydziału II/V Departamentu IV MSW. Jego praca „Jan Henryk Dąbrowski w 1812 r.” (promotor prof. Stanisław Herbst) została w 1959 r. wyróżniona w Konkursie im. Emila Kipy na prace magisterskie z historii. W podaniu prosił o przyjęcie do pracy „w Komórcie Historii MSW”⁴⁵ i po dwutygodniowym

⁴¹ Ryszard Ostrowski (1935–1982), w MSW służył w latach 1961–1982, w Wydziale II Departamentu IV (1963–1974, oficer operacyjny, inspektor), awansowany na stopień podpułkownika.

⁴² AIPN, 0604/659, Akta osobowe Ryszarda Ostrowskiego, Życiorys, 30 V 1961 r., k. 7.

⁴³ *Ibidem*, Rekomendacja, 17 VII 1961 r., k. 33. Tryc był kolegą Ostrowskiego ze studiów, funkcjonariuszem SB został parę miesięcy wcześniej.

Ryszard Tryc (1935–1979), w MSW służył w latach 1961–1979, kolejno w Biurze „C”, Departamencie Kadr i Szkolenia, Departamencie I, pierwszy sekretarz ambasady PRL w Waszyngtonie (etat niejawnym), OKKW Stare Kiejkuty (st. inspektor), pierwszy sekretarz ambasady PRL w Ottawie (etat niejawnym), awansowany na stopień pułkownika.

⁴⁴ Robert Szczepański (ur. 1937), w MSW służył w latach 1961–1990, w Wydziale II Departamentu IV (1962–1975, oficer operacyjny, st. oficer operacyjny, inspektor), w Wydziale IV Departamentu IV (1975–1987, zastępca naczelnika, naczelnik), w Wydziale III Departamentu IV (1987–1989, naczelnik), z resortu odszedł w stopniu pułkownika.

⁴⁵ Deklarował, że chciałby pracować „zgodnie ze swoimi poglądami i zainteresowaniami dotyczącymi procesu tworzenia się państwowości Polski w latach 1944–1946” (AIPN, 0604/1935, Akta osobowe Roberta Szczepańskiego, t. 1, Podanie do Departamentu Kadr MSW, 7 II 1961 r., k. 1.)

kursie dla nowo przyjętych trafił do Biura „C”. Został współautorem przygotowanej tam publikacji *Wykaz nielegalnych organizacji i band zbrojnych działających w Polsce Ludowej (1944–1960)* (cz. 1–4, Warszawa 1962)⁴⁶. Po ukończeniu w latach 1963–1965 z wynikiem ogólnym bardzo dobrym⁴⁷ zaocznej Oficerskiej Szkoły Operacyjnej SB MSW w CW w Legionowie został przydzielony do „grupy zajmującej się zagadnieniem katolickiego ruchu klubowego”. „W celu podniesienia wiedzy zawodowej”, specjalizując się w „zagadnieniach katolickich”, przygotowywał pracę doktorską w WSNS i ASW⁴⁸. W latach 1971–1973 ukończył cykl szkolenia zawodowego (z wynikiem ogólnym bardzo dobrym). Był wykładowcą szkolenia partyjnego, aktywnym także w szkoleniu zawodowym, prowadząc wykłady dotyczące polityki wschodniej Watykanu; należał do autorów publikacji Departamentu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW *Watykan a Polska 1918–1973* (Warszawa 1975)⁴⁹. Jako funkcjonariusz Departamentu IV MSW był zastępcą i następcą Grzegorza Piotrowskiego, po jego skazaniu za udział w zamordowaniu ks. Jerzego Popiełuszki. W 1988 r. – ze względu na „zmęczenie psychiczne wynikające z 25-letniej bezpośredniej pracy operacyjnej” – złożył raport o przejście do pracy dydaktycznej w WSO w Legionowie, by „wykorzystać posiadane przygotowanie zawodowe i doświadczenie operacyjne do szkolenia nowych kadr naszej służby”⁵⁰. W latach 1989–1990 pracował na stanowisku zastępcy kierownika Katedry Bezpieczeństwa Publicznego WSO i st. wykładowcy Katedry Taktyki Kryminalistycznej ASW.

Romuald Będziak⁵¹, absolwent Technikum Finansowego w Łodzi, od 1953 r. studiował na Wydziale Handlu SGPiS, ostatecznie dyplom magistra ekonomii uzyskał w 1964 r. już jako funkcjonariusz SB⁵². Wcześniej w latach 1958–1960 uczył się w studium zaocznym szkoły oficerskiej MO w Szczytnie, które ukończył z wynikiem dostatecznym, potem w 1971 r. zaliczył kurs doskonalenia kadr kierowniczych. Mirosław Jasiński⁵³ jako absolwent AWF z kilkuletnim stażem nauczycielskim odbył

W latach 1944–1950 był świadkiem „działalności band politycznych różnych odcieni i motywów aktywności” – „mordy, grabieże, podpalenia” – w nadbużańskiej części Lubelszczyzny (*ibidem*, Ankieta osobowa, 11 II 1985 r., k. 18).

⁴⁶ AIPN Gd, 04/108, t. 1.

⁴⁷ Otrzymał nagrodę rzeczową w postaci aktówki.

⁴⁸ Brak informacji, czy się doktoryzował.

⁴⁹ AIPN, 0447/52.

⁵⁰ AIPN, 0604/1935, t. 1, Akta osobowe Roberta Szczepańskiego, Raport do szefa Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego gen. bryg. Józefa Chomeńskiego, 18 XI 1988 r., k. 42.

⁵¹ Romuald Będziak (ur. 1932), w MSW służył w latach 1957–1990, w Wydziale II Departamentu IV (1963–1970, oficer operacyjny, st. oficer operacyjny, inspektor), w Wydziale IV Departamentu IV (1974–1976, st. inspektor), ponownie w Wydziale II Departamentu IV (1976–1984, st. inspektor, zastępca naczelnika), następnie w Wydziale VI Departamentu IV (1984, naczelnik) i w Wydziale I Departamentu IV (1984–1989, naczelnik), z resortu odszedł w stopniu pułkownika.

⁵² Jeszcze w 1957 r., gdy wstępował do MO, deklarował, że w tym roku „robi pracę magisterską” (AIPN, 0604/1490, Akta osobowe Romualda Będziaka, Życiorys, 8 VI 1957 r., k. 2).

⁵³ Mirosław Jasiński (ur. 1933), w MSW służył w latach 1962–1990, w Wydziale II Departamentu IV (1964–1983, oficer operacyjny, inspektor, st. inspektor), w Wydziale IV Departamentu

w 1963 r. jedynie przeszkolenie (z wynikiem ogólnym bardzo dobrym) w Oficerskiej Szkole Obserwacji Zewnętrznej (nr 3) SB w Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie. Wzorem towarzyszy dbających o korzyści finansowe odbył w 1983 r., a więc pod koniec kariery w „firmie”, nieetatowy kurs szyfrantów Biura „A” i przeszkolenie w Wydziale Szyfrów MSZ, po czym został oddelegowany do pracy w ambasadzie PRL w Bagdadzie jako nieetatowy szyfrant „na okres jednej rotacji (2 lata)”⁵⁴.

Ryszard Kubisz⁵⁵ przyszedł do pracy w resorcie z maturą uzyskaną w 1957 r. w Liceum dla Pracujących⁵⁶ w Warszawie, gdy był pracownikiem Wydziału Propagandy KW PZPR. Jako funkcjonariusz SB w latach 1965–1969 studiował zaocznie na Wydziale Historyczno-Socjologicznym Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR i napisał pracę dyplomową „Kluby Inteligencji Katolickiej – założenia ideologiczne, struktura i działalność społeczno-polityczna”⁵⁷. W latach 1971–1974 odbył cykl doskonalenia zawodowego (z wynikiem bardzo dobrym). W 1981 r. zaliczył kurs nieetatowych szyfrantów Biura „A” i praktykę zawodową w Wydziale Szyfrów MSZ, a następnie przez dwa lata pracował jako nieetatowy szyfrant w ambasadzie PRL w Rabacie. W roku akademickim 1985/1986 ukończył studium religioznawcze KD PZPR w MSW.

Józef Dębek⁵⁸, agrotechnik po Technikum Rolniczym w Jabłoni k. Parczewa, odbył w 1962 r. dwutygodniowe wstępne przeszkolenie zawodowo-polityczne w Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie, a w 1964 r. ukończył roczną Oficerską Szkołę Operacyjną nr 1 SB. W latach 1972–1975 studiował w ASW, gdzie uzyskał dyplom magistra nauk politycznych za dobrze ocenioną pracę „Antysocjalistyczna działalność duszpasterstwa akademickiego w Lublinie”⁵⁹ (podczas studiów zdał egzamin resortowy z języka rosyjskiego). On również został wyróżniony przez kierownictwo resortu

---

IV (1986, st. inspektor), w Wydziale V Departamentu IV (1986–1989, st. inspektor), z resortu odszedł w stopniu pułkownika.

⁵⁴ AIPN, 0604/1307, t. 1, Akta osobowe Mirosława Jasińskiego, Wniosek do wiceministra spraw wewnętrznych gen. bryg. Władysława Pożogi, 14 VII 1983 r., k. 138.

⁵⁵ Ryszard Kubisz (ur. 1930), w MSW służył w latach 1963–1990, w Wydziale II Departamentu IV (1963–1975, oficer operacyjny, st. oficer operacyjny, inspektor), w Samodzielnej Grupie „D”/Wydziale VI Departamentu IV (1975–1981, st. inspektor), w Wydziale V Departamentu IV (1984–1987, st. inspektor), z resortu odszedł w stopniu pułkownika.

⁵⁶ Na świadectwie dojrzałości miał wyłącznie oceny dostateczne – z wyjątkiem historii, z tego przedmiotu otrzymał stopień dobry (AIPN, 0604/1677, Akta osobowe Ryszarda Kubisza, Odpis świadectwa dojrzałości LO dla Pracujących, 9 VI 1957 r., k. 33).

⁵⁷ Za uzyskanie dyplomu otrzymał miesięczny dodatek kwalifikacyjny w wysokości 400 zł (przy uposażeniu na zajmowanym stanowisku 1200 zł).

⁵⁸ Józef Dębek (ur. 1939), w MSW służył w latach 1962–1990, w Wydziale II Departamentu IV MSW (1975–1985, inspektor, st. inspektor), w kierownictwie Departamentu IV (1985–1987, st. specjalista ds. polityczno-wychowawczych), w Wydziale III Departamentu IV (1987, st. inspektor), w Wydziale I Departamentu IV (1989, st. inspektor), z resortu odszedł w stopniu podpułkownika.

⁵⁹ AIPN, 0242/1731, Akta osobowe Józefa Dębka, Opinia służbowa za okres 1 X 1972 – 31 VII 1975, b.d., k. 102–103.

skierowaniem na kurs szyfrantów Biura „A” MSW i w latach 1987–1989 był oddelegowany do MSZ; pracował przy delegacji polskiej w Międzynarodowej Komisji Nadzoru w Korei. Karierę zawodową kończył w Głównym Inspektoracie Ministra.

Stefan Ostapiński⁶⁰, absolwent Liceum Pedagogicznego TPD w Zamościu, przed wstąpieniem do organów bezpieczeństwa próbował kariery wojskowej i po ukończeniu w latach 1951–1952 Szkoły Oficerskiej KBW w Legnicy służył w Korpusie Kadetów w Warszawie. W latach 1964–1965 zaliczył z wyróżnieniem roczną Szkołę Oficerską nr 1 CW MSW w Legionowie. W latach 1967–1970 studiował zaocznie na Wydziale Prawa i Administracji UW, gdzie uzyskał dyplom absolwenta Zawodowego Studium Administracyjnego. Wytypowany przez kierownictwo Departamentu IV MSW, w latach 1974–1975 odbył dziesięciomiesięczny „kurs specjalny w odznaczonej Orderem Czerwonego Sztandaru Wyższej Szkole Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów ZSRR im. Feliksa Dzierżyńskiego”⁶¹ (po powrocie z Moskwy zdał egzamin resortowy ze znajomości języka rosyjskiego z wynikiem bardzo dobrym). W 1977 r. ukończył zaoczne studium magisterskie ASW. Spośród pracowników Wydziału II/V Departamentu IV MSW doszedł najwyżej w hierarchii resortu. Pod koniec 1981 r. po zatwierdzeniu przez Wydział Kadr KC PZPR został z nominacji ministra Czesława Kiszczaka zastępcą komendanta wojewódzkiego ds. SB w Radomiu, po zamordowaniu ks. Jerzego Popiełuszki przez funkcjonariuszy Departamentu IV MSW pod koniec 1984 r. awansował zaś na zastępcę dyrektora tego departamentu. W 1988 r. przeszedł na stanowisko zastępcy szefa SUSW ds. SB.

Moskiewskie wykształcenie zdobył również Włodzimierz Białogłowski⁶². Do resortu zgłosił się z cywilną maturą otrzymaną w 1953 r. w Technikum Finansowym w Skierniewicach. Zaczynał od Szkoły Podoficerskiej MO w Pile w latach 1962–1963. Po przejściu do SB ukończył w 1969 r. roczną Szkołę Oficerską nr 1 (operacyjną) w CW MSW w Legionowie⁶³. Podjął studia zaoczne i w 1973 r. uzyskał dyplom absol-

---

⁶⁰ Stefan Ostapiński (ur. 1932), w MSW służył w latach 1962–1990, w Wydziale II Departamentu IV (1962–1972, oficer operacyjny, st. oficer operacyjny, inspektor), w Wydziale V Departamentu IV (1972–1981, zastępca naczelnika, naczelnik), zastępca dyrektora Departamentu IV (1984–1988), z resortu odszedł w stopniu podpułkownika.

⁶¹ Ze wszystkich przedmiotów egzaminacyjnych (naukowy komunizm, wywiady państw imperialistycznych i ich destrukcyjna działalność przeciwko krajom socjalistycznym, działania kontrwywiadowcze organów służby bezpieczeństwa przeciwko wywiadom państw imperialistycznych, język rosyjski) otrzymał ocenę bardzo dobrą (AIPN, 0604/1576, Akta osobowe Stefana Ostapińskiego, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, Świadectwo ukończenia kursu specjalnego, 8 IV 1976 r., k. 139).

⁶² Włodzimierz Białogłowski (ur. 1936), w MSW służył w latach 1962–1990, w Wydziale II/V Departamentu IV (1981–1989, st. inspektor, zastępca naczelnika), z resortu odszedł w stopniu pułkownika.

⁶³ „Za osiągnięcie bardzo dobrych wyników w nauce oraz aktywny udział w pracy partyjnej i społecznej” otrzymał nagrodę rzeczową – maszynkę do golenia „Bebo Sher” (AIPN, 0604/1684, t. 1, Akta osobowe Włodzimierza Białogłowskiego, Centrum Wyszkołenia MSW, Wyciąg z zarządzenia nr 76/69, 16 VII 1969 r., k. 85).

wenta Zawodowego Studium Administracyjnego Uniwersytetu Łódzkiego. W 1974 r. na własną prośbę został przeniesiony do WSO im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie, gdzie pracował jako st. asystent, wykładowca i st. wykładowca cyklu II (taktyka i metodyka pracy operacyjnej). W 1975 r. ukończył Studium Administracji na Wydziale Prawa i Administracji UŁ jako magister administracji. Z własnej inicjatywy zgłosił się na „specjalistyczne przeszkolenie 10-miesięczne w Wyższej Szkole Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów ZSRR w Moskwie”⁶⁴ w roku akademickim 1979/1980; kurs specjalny zaliczył z ocenami bardzo dobrymi⁶⁵, a po powrocie do kraju zdał bardzo dobrze egzamin z języka rosyjskiego przed komisją resortową. Zatrudniony w Departamencie IV MSW, w latach 1981–1983 miał dodatkowo pół etatu w WSO im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie. Podobnie jak inni funkcjonariusze pracujący „po zagadnieniu Wydziału II” „na trudnym i odpowiedzialnym odcinku pracy operacyjnej”⁶⁶ uzupełniał wiedzę w studium religioznawczym KD PZPR w MSW, które zaliczył w 1985 r. z wyróżnieniem.

„Resortowe dzieci”

Do nauki w trakcie pracy w SB garnęli się także funkcjonariusze z roczników powojennych. Ryszard Jagiełło⁶⁷ trafił do MSW po cywilnej maturze (uczył się kolejno w Technikum Kolejowym, Technikum Budowlanym i Technikum Ekonomicznym), wojskowej Szkole Podoficerskiej Radiolokacji i nieudanych próbach studiowania na SGPiS (na Wydziale Ekonomiki Produkcji, a potem na Wydziale Handlu Wewnętrznego). W latach 1972–1973 był słuchaczem WSO im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie (otrzymał ocenę bardzo dobrą), a w 1978–1982 odbył studia na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW. Wysoko ocenioną pracę magisterską „Doktryna polityczna Bolesława Piaseckiego 1915–1979 (próba rekonstrukcji)” przygotował na seminarium z marksistowskiej teorii polityki w ramach magisterskich studiów zaocznych z nauk politycznych⁶⁸.

⁶⁴ *Ibidem*, Raport do dyrektora Departamentu Kadr MSW płk. Bonifacego Jedynaka, 17 I 1979 r., k. 107.

⁶⁵ Zdawał cztery przedmioty egzaminacyjne: naukowy komunizm, podstawy działalności agencjonalno-operacyjnej radzieckiego kontrwywiadu, radziecki kontrwywiad w walce z dywersyjną działalnością wywiadów państw imperialistycznych oraz język rosyjski (*ibidem*, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, Świadectwo ukończenia kursu specjalnego, 15 IX 1980 r., k. 112).

⁶⁶ *Ibidem*, k. 127.

⁶⁷ Ryszard Jagiełło (ur. 1945), w MSW służył w latach 1971–1987, cały czas w Wydziale II/V Departamentu IV (inspektor, st. inspektor), kapitan.

⁶⁸ Dr Waldemar Szczepański, zastępca dyrektora Centralnego Ośrodka Metodycznego Studiów Nauk Politycznych, podkreślał „rzetelność badawczą” autora, jego „dojrzałość metodologiczną”, „solidną bazę źródłową” i „konsekwentnie marksistowski charakter formułowanych ocen”

W inny sposób zrealizował swoje ambicje edukacyjne Kazimierz Nawrocki⁶⁹, który w 1966 r. został absolwentem Technikum Przemysłu Spożywczego w Warszawie, a potem bez powodzenia próbował kariery wojskowej (rok w Wyższej Oficerskiej Szkole Wojsk Zmechanizowanych we Wrocławiu). Na początku służby w resorcie zaliczył z wynikiem dostatecznym oficerski kursy specjalistyczne: „W” – perlustracji i „A” – szyfrantów SB MSW. W 1973 r. odbył przeszkolenie na kursie stacjonarnym języka niemieckiego pierwszego stopnia (zdał egzamin z wynikiem dostatecznym). W 1977 r. ukończył roczne studium marksizmu-leninizmu przy Warszawskim Ośrodku Kształcenia Ideologicznego KW PZPR, a w latach 1977–1980 studiował w WSO im. Feliksa Dzierżyńskiego⁷⁰. W 1982 r. złożył raport o zawieszenie dalszej nauki języka niemieckiego („brak znajomości języka obcego utrudnia prawidłową ocenę dokumentów”⁷¹). W 1983 r. otrzymał dyplom magistra prawa po ukończeniu z wynikiem dobrym zaocznego studium magisterskiego Akademii Spraw Wewnętrznych, a w roku akademickim 1988/1989 ukończył z wynikiem dostatecznym studium podyplomowe religioznawstwa i polityki wyznaniowej na Wydziale Nauk Społeczno-Politycznych Akademii Nauk Społecznych.

Swoje zainteresowania zawodowe rozwijał również Janusz Huk⁷². Po maturze w LO w Janowie Lubelskim w 1973 r. początkowo obrał karierę wojskową. W 1975 r. ukończył we Wrocławiu z wynikiem bardzo dobrym dwuletnie studium religioznawcze Ośrodka Nauk Społecznych i Wojskowych Zarządu Politycznego Śląskiego Okręgu Wojskowego. Już jako młody funkcjonariusz SB w latach 1976–1979 studiował w WSO im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie; podczas studiów otrzymywał nagrody pieniężne za wyniki w nauce. „Pracę dyplomową napisał na temat pracy operacyjnej po linii Stowarzyszenia PAX i ocenę uzyskał bardzo dobrą”⁷³. Dołączył w ten sposób do grona kolegów z Wydziału II/V Departamentu IV MSW, którzy wyższe wykształcenie zdobywali, opisując wyniki swej działalności służbowej „na trudnym od-

---

(AIPN, 0604/948, Akta osobowe Ryszarda Jagiełły, Pismo do tow. Lechosława Stęplewskiego, dyrektora Departamentu Kadr MSW, 14 VII 1982 r., k. 23). Za ukończenie studiów Jagiełło otrzymał premię w wysokości 8350 zł.

⁶⁹ Kazimierz Nawrocki (ur. 1947), w MSW służył w latach 1969–1990, w Wydziale V Departamentu IV (1987–1989, inspektor), kapitan.

⁷⁰ Pod kierunkiem płk. mgr. Józefa Banasiewicza napisał pracę dyplomową „Zasady wykorzystania sił Wyższej Szkoły Oficerskiej w czasie zabezpieczenia imprez i uroczystości” (AIPN, 001708/894).

⁷¹ AIPN, 0604/1447, Akta osobowe Kazimierza Nawrockiego, Indywidualna karta przeglądu kadrowego, Krótka charakterystyka i ocena za 1982 r., k. 151.

⁷² Janusz Huk (ur. 1954), w MSW służył w latach 1976–1990, w Wydziale II/V Departamentu IV (1979–1989, mł. inspektor, inspektor, st. inspektor), kapitan (brak adnotacji o zwolnieniu z resortu).

⁷³ AIPN, 0604/1707, t. 1, Akta osobowe Janusza Huka, Wniosek personalny dyrektora Departamentu IV MSW gen. bryg. Konrada Straszewskiego, b.d., k. 61; AIPN, 001708/738, J. Huk, Działalność ideowo-polityczna i organizacyjna Stowarzyszenia PAX w latach 1968–1978 (praca dyplomowa napisana pod kierunkiem kpt. dr. Józefa Sobstyła, Legionowo 1979).

cinu katolików świeckich”. W 1984 r. ukończył w systemie zaocznym studia w ASW. Prócz dyplomu magistra politologii za pracę „Stowarzyszenie PAX” otrzymał nagrodę rektora pierwszego stopnia⁷⁴. W 1987 r. rozpoczął dwuletnie studium religioznawcze przy KD PZPR w MSW, nie wiadomo jednak, czy zdążył je ukończyć.

Najlepiej wykształconym przedstawicielem pokolenia „resortowych dzieci” spośród funkcjonariuszy Wydziału II/V Departamentu IV MSW – i w ogóle całej kadry tego wydziału – był Henryk Szczerbiński⁷⁵. Już jako uczeń szkoły średniej interesował się „zagadnieniami i teorią marksizmu-leninizmu”⁷⁶, a po maturze w Technikum Rolniczym w Bałtowie k. Ostrowca Świętokrzyskiego w 1967 r. studiował w Instytucie Nauk Politycznych Wydziału Nauk Społecznych UW. Za pracę „Problem niemiecki w Czechosłowacji po II wojnie światowej” otrzymał w 1971 r. dyplom magistra nauk politycznych. Podczas studiów zdał egzamin oficerski. W podaniu do MSW napisał, że chce pracować „z pożytkiem dla siebie i dla kraju”, zajmując się polityką międzynarodową, a zwłaszcza „problemem niemieckim”⁷⁷. W latach 1972–1973 ukończył z wynikiem dobrym Zaoczną Szkołę Operacyjną nr 2 SB MSW, a z wynikiem bardzo dobrym zaliczył w latach 1971–1974 cykl doskonalenia zawodowego. W 1979 r. za rozprawę „Restytucja mienia polskiego z zachodnich stref okupacyjnych Niemiec” (promotor prof. Jerzy Tomaszewski) uzyskał tytuł doktora nauk politycznych na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW; praca zdobyła drugą nagrodę w konkursie prac doktorskich i habilitacyjnych ZG ZSMP, ukazała się też nakładem wydawnictwa partyjnego „Książka i Wiedza” jej wersja książkowa (Warszawa 1983). Autor publikował artykuły naukowe m.in. w „Przeglądzie Stosunków Międzynarodowych” i „Sprawach Międzynarodowych”. Dwukrotnie zdał egzamin resortowy z języka niemieckiego i wyjeżdżał jako tłumacz z grupą młodzieży do NRD. W 1982 r. przeszedł do pracy w WSO w Legionowie, najpierw jako adiunkt na etacie docenta Cyklu I/Zakładu I/Katedry I, a w latach 1988–1989 adiunkt Katedry Nauk Społeczno-Politycznych oraz Katedry Bezpieczeństwa Państwa; promował liczne prace dyplomowe⁷⁸. W tym czasie był uczestnikiem seminarium w Zakładzie Historii Myśli Politycznej i Ruchów Społecznych INP UW, przygotowywał też pracę habilitacyjną na temat niemieckich ugrupowań socjaldemokratycznych w Polsce w latach 1918–1939, co jednak

⁷⁴ Została ona napisana pod kierunkiem naukowym płk. dr. Józefy Siemaszkiewicz w Instytucie Kryminalistyki i Kryminologii [sic!] ASW (AIPN, 01521/2092).

⁷⁵ Henryk Szczerbiński (ur. 1948), w MSW służył w latach 1971–1989, w Wydziale III Departamentu IV (1971–1973, inspektor), w Wydziale II Departamentu IV (1973–1981, inspektor, st. inspektor), w Wydziale IV Departamentu IV (1981–1982, zastępca naczelnika), z resortu odszedł w stopniu podpułkownika.

⁷⁶ Szczególnie „mechanizmem władzy oraz instytucjami politycznymi właściwymi państwom o różnych przeciwstawnych ustrojach społecznych” (AIPN, 0242/1379, Akta osobowe Henryka Szczerbińskiego, Podanie do MSW, 7 IX 1971 r., k. 1).

⁷⁷ *Ibidem*, k. 2.

⁷⁸ Na przykład AIPN By, 08/26, M. Jeleniewski, Antysocjalistyczna działalność polityczna bydgoskiego ośrodka jezuitów w latach 1981–1984, Legionowo 1985.

nie spotkało się z przychylnością kierownictwa MSW („tematyka niezwiązana z problematyką będącą w bezpośrednim zainteresowaniu resortu”)⁷⁹. Jako jeden z niewielu wykładowców WSO w Legionowie zdecydował się odejść ze szkolnictwa resortowego do szkolnictwa cywilnego⁸⁰, przeprowadził habilitację i obecnie jest profesorem prywatnych wyższych uczelni⁸¹.

Podsumowanie

Spośród dziewiętnastu funkcjonariuszy, których droga zawodowa prowadziła przez Wydział II/V Departamentu IV MSW, trzech nie miało matury⁸², a trzech zdobyło jedynie średnie wykształcenie, w tym ostatni naczelnik tego wydziału. Trzy osoby uzyskały świadectwo dojrzałości w szkołach dla pracujących lub eksternistycznie w trakcie zatrudnienia w resorcie, w tym pierwszy naczelnik wydziału. Nie brakowało zgłaszających się do pracy w aparacie bezpieczeństwa absolwentów uczelni cywilnych, zwłaszcza UW, skąd rekrutowało się dwóch magistrów historii i jeden magister nauk politycznych; jeden kandydat legitymował się dyplomem ukończenia AWF, a jeden uzyskał dyplom magisterski SGPiS już podczas służby w MSW. Pozostali wyższe wykształcenie zdobywali w trybie zaocznym na studiach resortowych, najczęściej w ASW (czterech), lub uniwersyteckich, przede wszystkim na UW (trzech); najpopularniejsze kierunki to prawo i administracja⁸³ oraz nauki polityczne. Specyfiką systemu doksztalcania się funkcjonariuszy było pisanie prac dyplomowych dotyczących rozpracowywanych środowisk. Kilku pracowników operacyjnych polubiło działalność dydaktyczną i naukową – ci znaleźli zatrudnienie w uczelniach resortowych.

Wyszkolenie zawodowe z reguły zapewniała nauka (w trybie zaocznym lub stacjonarnym) w WSO im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie, która była „kuźnią

---

⁷⁹ Jego starania o wyjazd służbowy do Deutsches Zentralarchiv w Poczdamie trwały blisko dwa lata, w latach 1984–1985 zainteresowany pisał w tej sprawie raporty do szefa Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego MSW i do ministra Kiszczaka (AIPN, 0242/1379, Akta osobowe Henryka Szczerbińskiego, Korespondencja służbowa z lat 1984–1985, k. 42–51).

⁸⁰ Główną przyczyną jego odejścia ze służby w resorcie były względy finansowe – dzięki zatrudnieniu się w szkolnictwie cywilnym „i łącznie ze świadczeniami emerytalnymi z tytułu służby w SB będzie otrzymywał znacznie większą sumę na utrzymanie rodziny” (*ibidem*, Notatka służbowa z rozmowy z ppłk. dr. Henrykiem Szczerbińskim, 14 XII 1988 r., k. 65).

⁸¹ Zatrudniony m.in. w Wyższej Szkole Zarządzania i Prawa, Wyższej Szkole Cła i Logistyki oraz Wyższej Szkole AlmaMer (dziekan Wydziału Administracji i Politologii w latach 2010–2013) w Warszawie; autor podręczników i publikacji dotyczących głównie stosunków polsko-niemieckich oraz historii Polski okresu międzywojennego, stały recenzent „Zeszytów Doktoranckich” Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej.

⁸² W aktach Jagodzińskiego brak świadectwa dojrzałości, mimo że pod koniec kariery deklarował wykształcenie średnie; Jankiewicz rozpoczął studia po kursach przygotowawczych, a Kossakowski zdobył maturę w sposób przestępczy.

⁸³ Studia administracyjne na UW w żargonie funkcjonariuszy SB nazywano „sołtyśówką”.

kadr” aparatu bezpieczeństwa. Trzech funkcjonariuszy było również absolwentami „szkół moskiewskich”. Pracownicy resortu zaliczali trzyletni cykl doskonalenia zawodowego oraz trzymiesięczny kurs doskonalenia kadr kierowniczych. Swego rodzaju nagrodą za służbę w MSW stanowiły kursy szyfrantów, których ukończenie gwarantowało atrakcyjną finansowo pracę w placówkach dyplomatycznych PRL. W zakresie szkolenia partyjnego szczególnym powodzeniem ze względu na specyfikę Departamentu IV zajmującego się inwigilacją Kościoła cieszyło się studium religioznawcze.

Pracownicy Wydziału II/V Departamentu IV MSW korzystali z całej gamy form szkolenia i zdobywania wykształcenia w systemie resortowym, publicznym i partyjnym⁸⁴. Dzięki zatrudnieniu w organach bezpieczeństwa mieli ułatwione możliwości awansu edukacyjnego. Postępy w kształceniu ustawicznym funkcjonariuszy były każdorazowo odpowiednio honorowane przez kierownictwo resortu, a podnoszenie kwalifikacji zawodowych i ogólnych zapewniało karierę w aparacie represji, otwierając „perspektywy dalszego rostu”⁸⁵.

Andrzej W. Kaczorowski

Education and training of the officers Department IV of the Ministry of the Internal Affairs

Summary

The article describes the professional path of number of officers of Department IV of the Ministry of the Internal Affairs. These cases are an interesting example of obtaining training by people who in the structures of the repression apparatus dealt with combating the activities of secular Catholic associations.

Key words: Security Service, Department IV of Ministry of Internal Affairs

---

⁸⁴ Najaktywniejsi pełnili funkcje lektorów partyjnych (m.in. Jankiewicz i Ostapiński, który był nawet lektorem KW PZPR i członkiem zespołu ds. doktryn w Kościele rzymskokatolickim przy Wydziale Ideologicznym KC PZPR).

⁸⁵ Określenie to często występuje w charakterystykach i opiniach służbowych pracowników bezpieczeństwa.